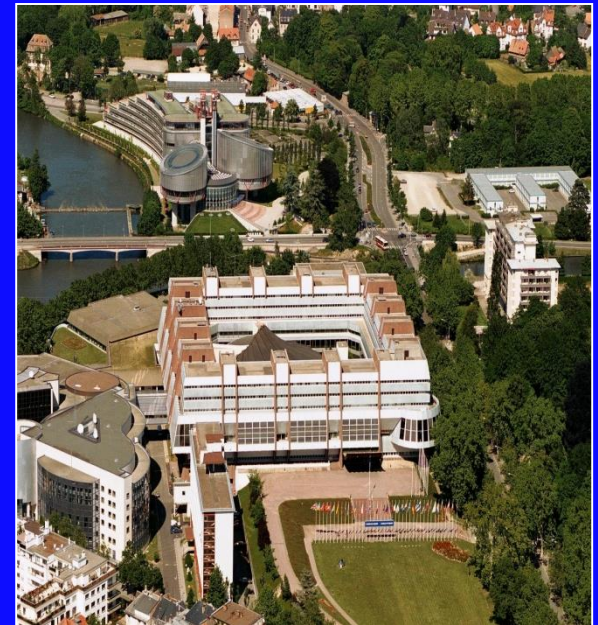

Провадження в Європейському суді з прав людини (спільний семінар Ради Європи, НААУ та РА Полтавської області, Полтава, 21 травня 2015 р.)

Ігор Караман,

*доктор права, національний експерт Ради Європи,
координатор НААУ з питань підвищення кваліфікації адвокатів*

Деякі історичні факти:

- 5 травня 1949 р. - створення Ради Європи;
- 4 листопада 1950 р. - прийняття ЄКПЛ (3 вересня 1953 р. – набула чинності);
- 1959 р. – початок функціонування “старого” Суду;
- 14 листопада 1960 р. - прийняття першого рішення Судом (справа “*Лоулес проти Ірландії*”);
- 9 листопада 1995 р. - підписання Конвенції Україною;
- 11 вересня 1997 р. - ратифікація Конвенції Україною;
- 1 листопада 1998 р. - вступ в силу Протоколу № 11 до Конвенції, заснування “нового” Суду;
- 3 травня 2001 р. - прийняття Судом першого рішення щодо України (“*Кайсин та інші проти України*”);
- 18 вересня 2008 р. - прийняття Судом 10-тисячного рішення .

Зміст Конвенції

**“Каталог” прав
і свобод**

**Механізми забезпечення дотримання
державами-членами свого зобов’язання
поважати ці права та свободи**

Конвенція гарантує:

- Право на життя (стаття 2),
- Право на свободу та особисту недоторканість (стаття 5),
- Право на справедливий судовий розгляд (стаття 6),
- Право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8),
- Свободу думки, совісті і релігії (стаття 9),
- Свободу вираження поглядів (стаття 10),
- Свободу зібрань та об'єднання (стаття 11),
- Право на шлюб (стаття 12),
- Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13).

Конвенція забороняє:

- катування, нелюдське та таке, що принижує людську гідність, поводження або покарання (стаття 3),
- рабство та примусову працю (стаття 4),
- свавільне та незаконне затримання (стаття 5),
- покарання без закону (стаття 7),
- дискримінацію в користуванні правами та свободами, закріпленими в Конвенції (стаття 14).

Еволюція Конвенції (1950-2013):

16 додаткових протоколів (14+2)

- додають додаткові права та свободи (Протоколи №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13): право на освіту, на вільні вибори, свобода пересування, право не бути притягненим до суду або покараним двічі);
- забороняють смертну кару за будь-яких обставин (Протокол № 13);
- вносять зміни в організацію чи механізм роботи органів Конвенції (Протокол № 14).

Протокол № 14

(набув чинності 1 червня 2010 р.)

Основні нововведення:

- рішення щодо прийнятності заяви та про її вилучення з реєстру справ Суду може прийматися суддею одноособово (раніше – лише Комітетом у складі трьох суддів). Таке рішення є остаточним та не підлягає оскарженню. Одноособовому судді допомагає позасудовий доповідач.

На виконання положень цього Протоколу щодо функцій одноособового судді на початку 2011 р. у Суді створена Фільтраційна секція, яка займається новими заявами проти п'яти держав з найбільшою кількістю заяв проти них (Росія, Туреччина, Румунія, Україна та Польща – більше половини усіх заяв, поданих до Суду).

- якщо справа в значній мірі є подібною до тих, які вже раніше розглядалися Судом, і виникає по суті через те, що держава-член не змінює своє національне законодавство з метою коригування питань, що вже раніше порушувалися в попередніх рішеннях Суду (“клонів справи”), вона може бути розглянута Комітетом, а не Палатою, як раніше;
- новий критерій неприйнятності - відсутність «суттєвої шкоди» для позивача;
- судді ЄСПЛ обираються строком на 9 років, без права на переобрання.

Протокол № 15

(відкритий для підписання 24.06.2013. Вступить в силу після того, як усі держави-учасниці Конвенції ратифікують його).
Україна підписала, але поки що не ратифікувала його.

Головні нововведення:

- додання посилання на принцип субсидіарності та доктрину свободи розсуду у Преамбулі до Конвенції;
- зменшення строку подачі скарги до Суду з шести до чотирьох місяців з моменту ухвалення остаточного рішення національного суду або з моменту закінчення порушення;
- скасування права сторін справи на оскарження права Палати поступитися своєю юрисдикцією у справі на користь Великої Палати.

Протокол № 16

(Відкритий для підписання 2 жовтня 2013 р.

Для вступу Протоколу в силу необхідна згода принаймні десяти держав-учасниць Конвенції).
14 країн (в т.ч. Україна) підписало, жодна ще не ратифікувала

Мета Протоколу – посилення імплементації Конвенції відповідно до принципу субсидіарності.

Головне нововведення:

- Вищі суди та трибунали держав-членів Ради Європи зможуть робити **запити до ЄСПЛ** щодо надання **консультативних висновків** з питань тлумачення та застосування прав, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, у контексті справ, що розглядатимуться зазначеними судами та трибуналами на національному рівні ;
- Запити розглядатиме Велика Палата;
- Консультативні висновки ЄСПЛ не матимуть зобов'язальної сили.

Європейський суд з прав людини

- орган Ради Європи, створений в 1959 р. для контролю за дотриманням прав і свобод людини, закріплених в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

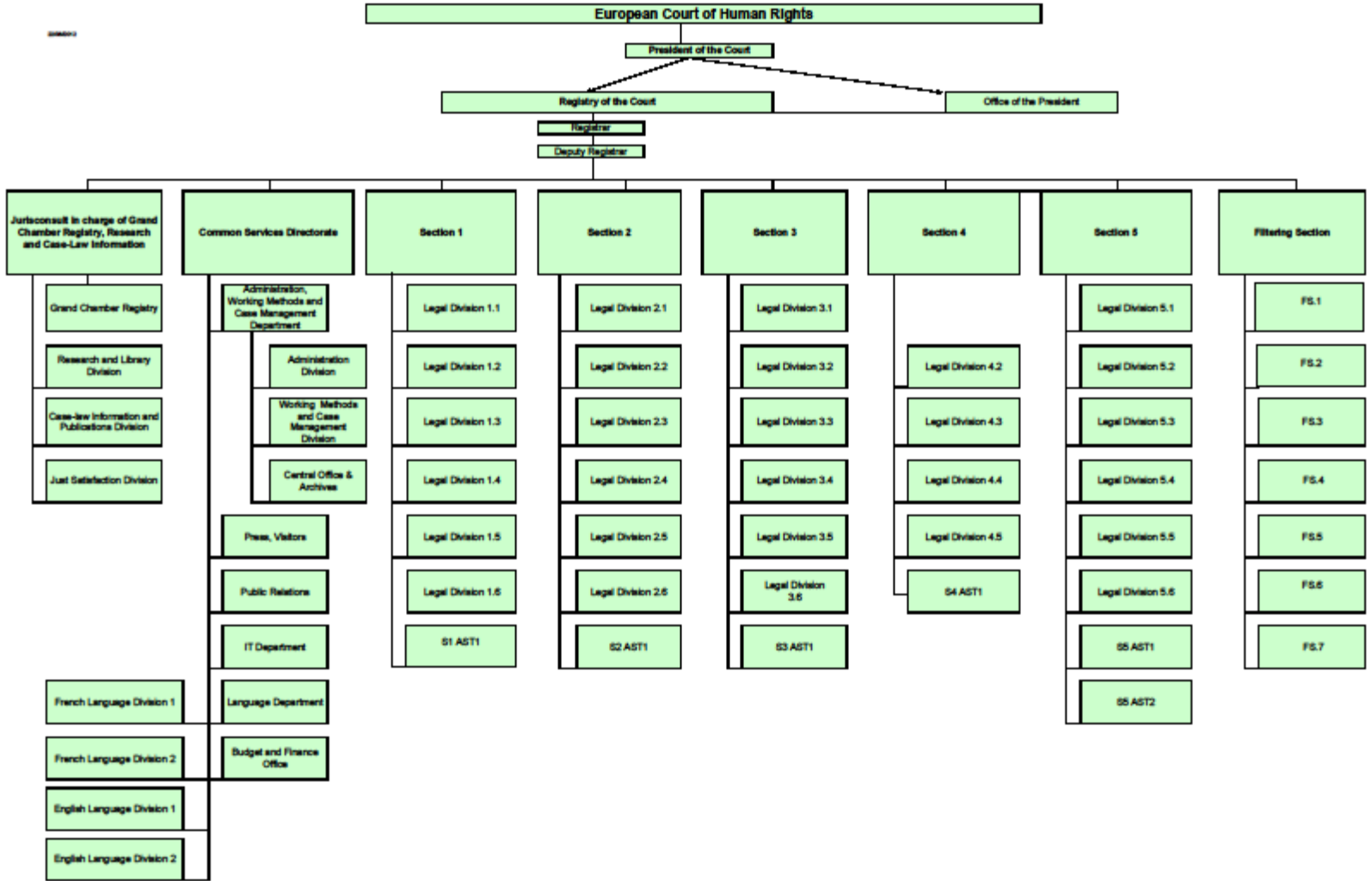
- міжнародна судова установа, що захищає права більш ніж 800 млн. європейців в 47 державах-членах Ради Європи, рішення якої є обов'язковими для виконання.

Структура та бюджет Суду:

- 47 суддів, що обираються ПАРЄ зі списку 3-х кандидатів, наданих кожною державою-учасницею. Судді діють в індивідуальному порядку та не представляють свою державу;
- судді приймають рішення одноособово, в складі Комітету (3 судді), Палати (7 суддів) або Великої Палати (17 суддів);
- Суд складається з 6 Секцій (5 + Фільтраційна секція), до яких прикріплені юридичні відділи;
- Секретаріат Суду надає юридичну та адміністративну підтримку (юристи, перекладачі та адміністративно-технічний персонал). Наразі це 708 працівників (з них 41 – українці);
- бюджет Суду (2015) – понад 69 млн. євро (внесок України – 4 328 287 євро).

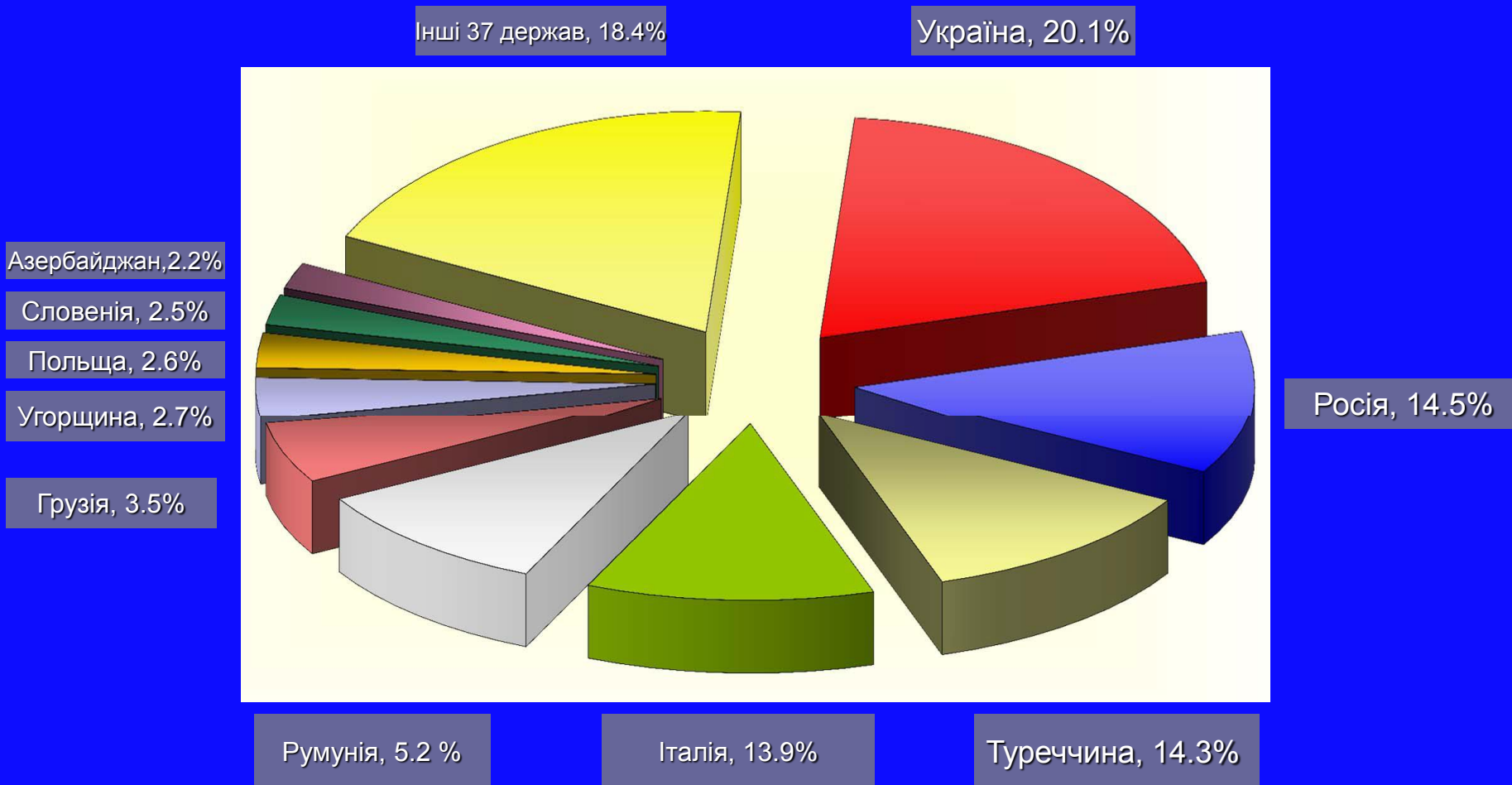

Основні керівні документи Суду:

- ЄКПЛ та 16 Протоколів до неї;
- Регламент Суду (нова редакція від 1 липня 2014 року, в т.ч. Правило 47);
- **Практичні керівництва** щодо:
  - процедури подачі скарги до суду (від 1 листопада 2003 р., зі змінами),
  - клопотань про застосування тимчасових заходів згідно Правила 39 Регламенту Суду (від 5 березня 2003 р., зі змінами),
  - формулювання вимог щодо справедливої сатисфакції згідно статті 41 ЄКПЛ (від 28 березня 2007 р.; є російською мовою),
  - клопотань про надання заяві статусу анонімної (від 14 січня 2010 р.),
  - подачі урядами держав-відповідачів та заявниками усіх своїх письмових зауважень по справі безпечним електронним шляхом (від 22 вересня 2008 р., 29.09.2014, останнє вступить в силу в 2015 року після проходження тестового періоду) та
  - процедури подачі письмових зауважень сторін (від 10 грудня 2007 р., зі змінами).

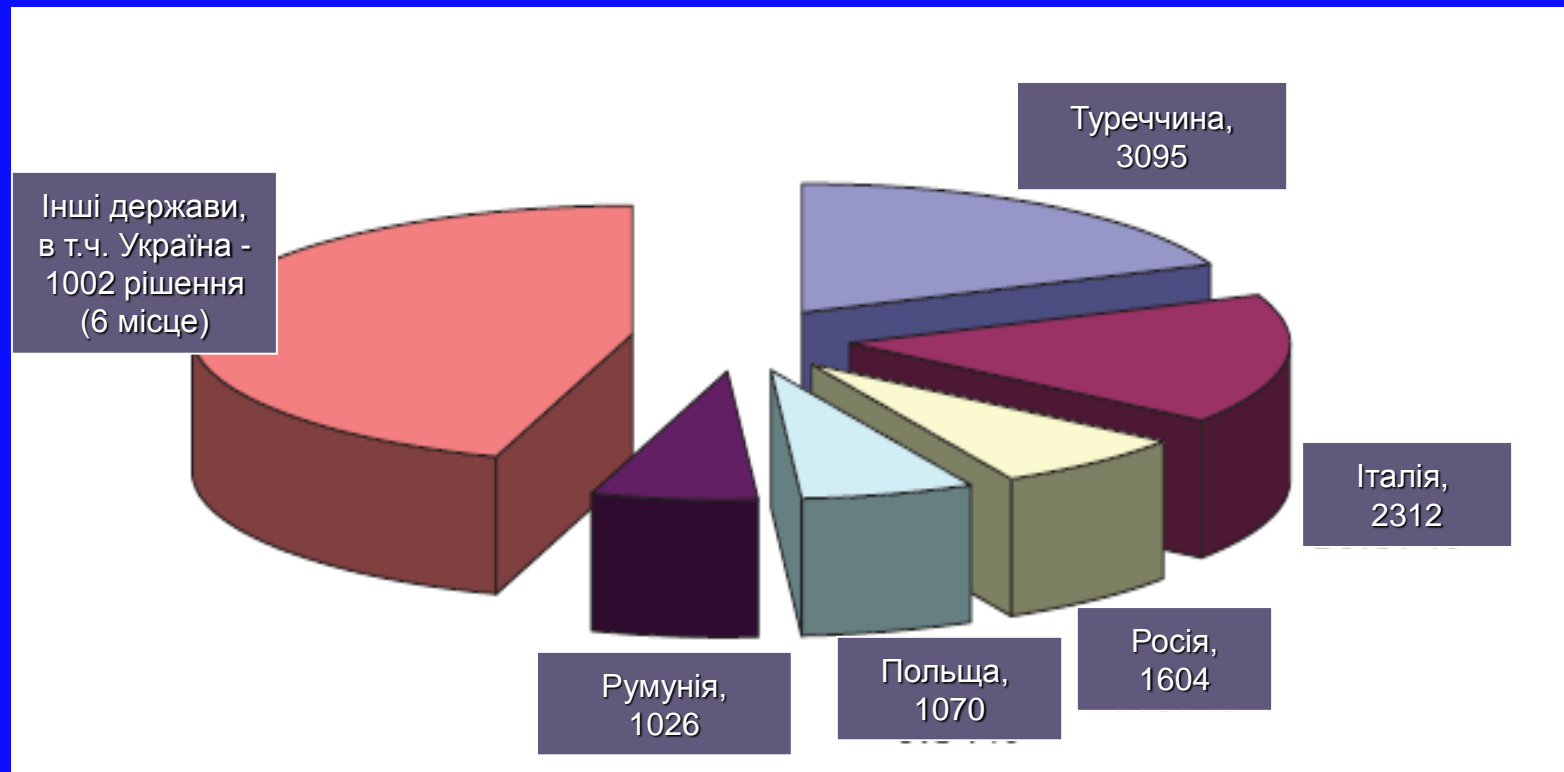

Станом на 31 березня 2015 року на рішення Суду очікували 64 850 заяв.
Більше половини з них - проти України, Росії, Туреччини та Італії.

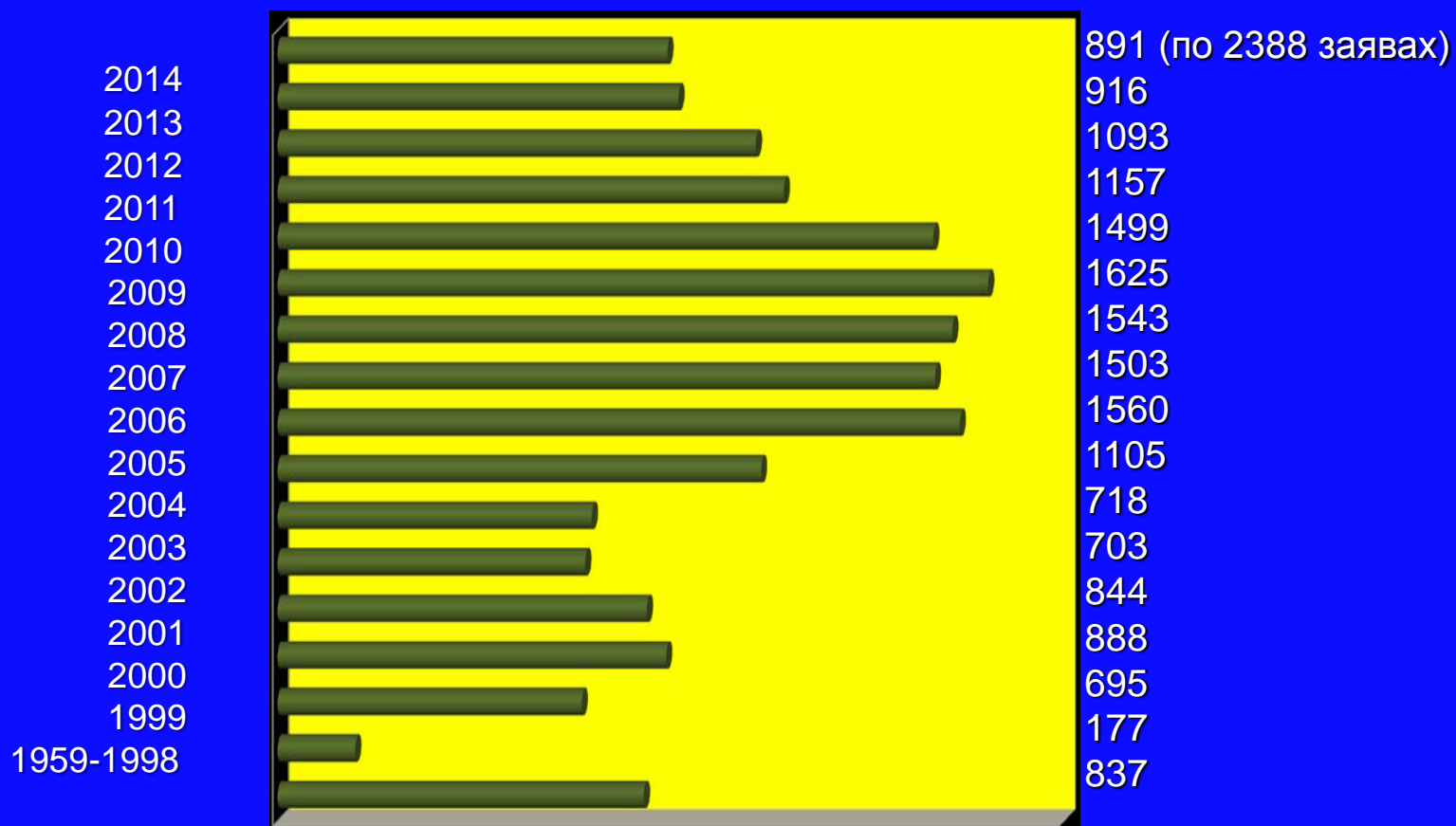

Встановлені порушення по державам-учасницям (1959-2014 рр.)

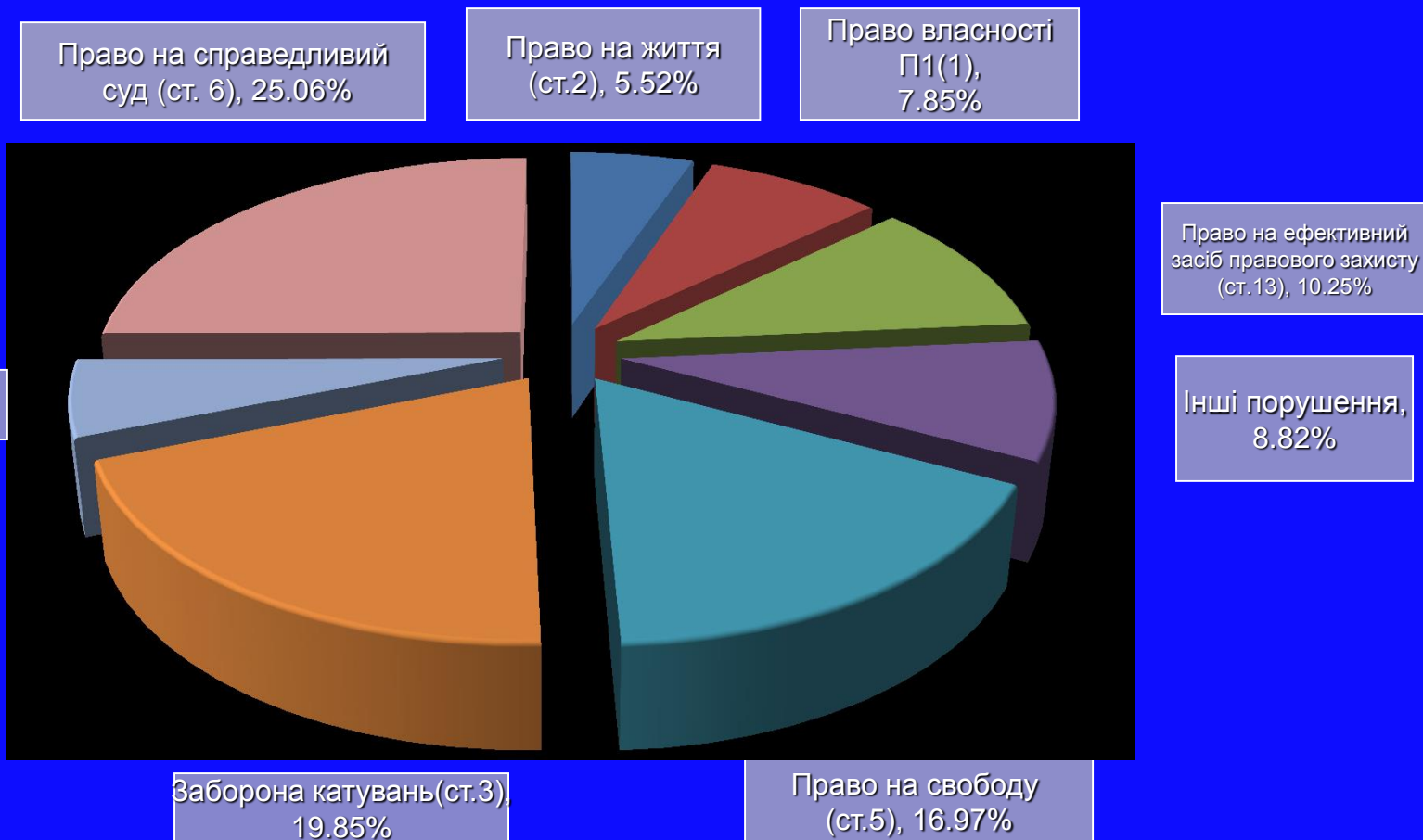

Кількість винесених Судом рішень (1959-2014 рр.)

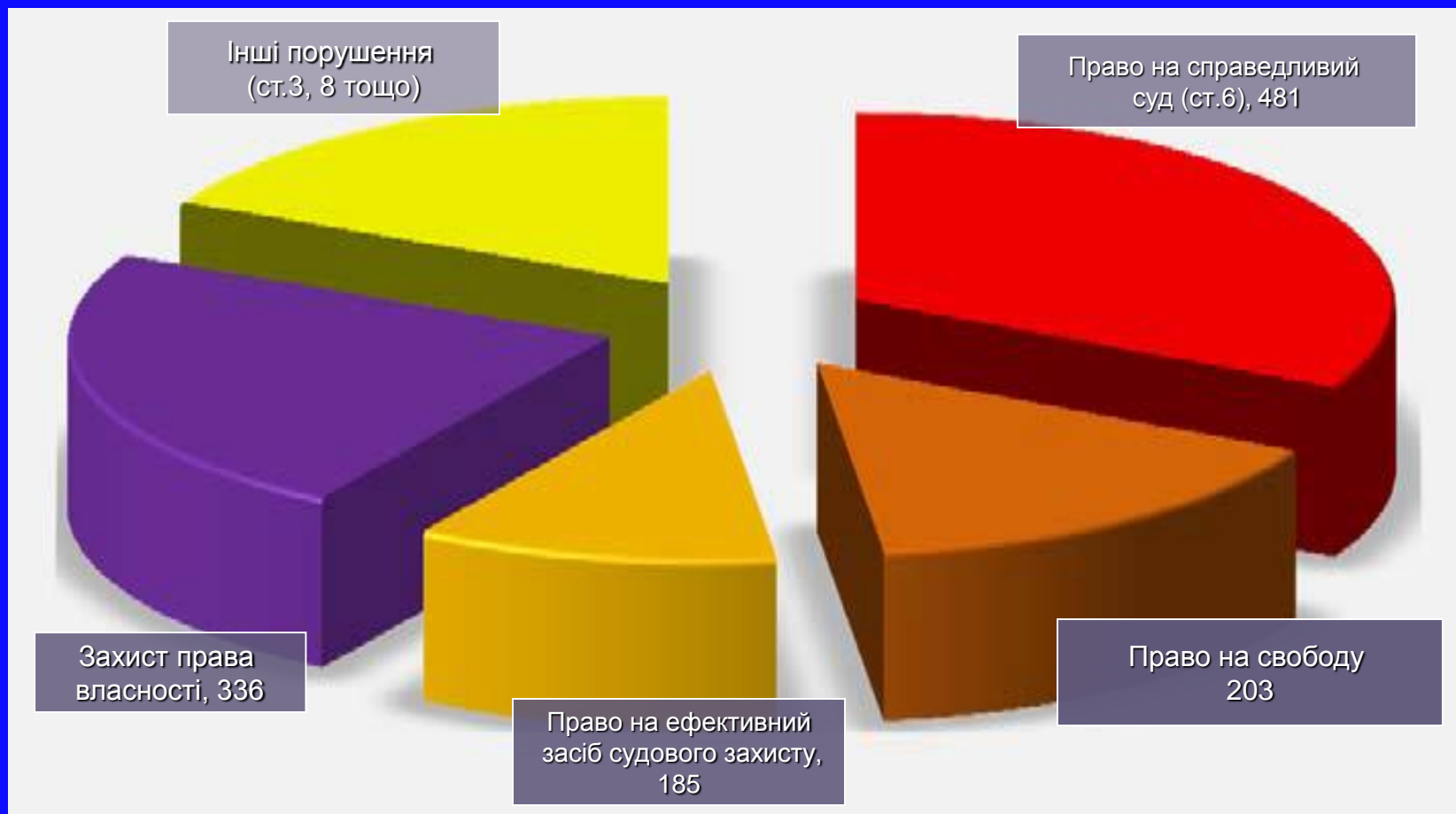

Усього - 17754

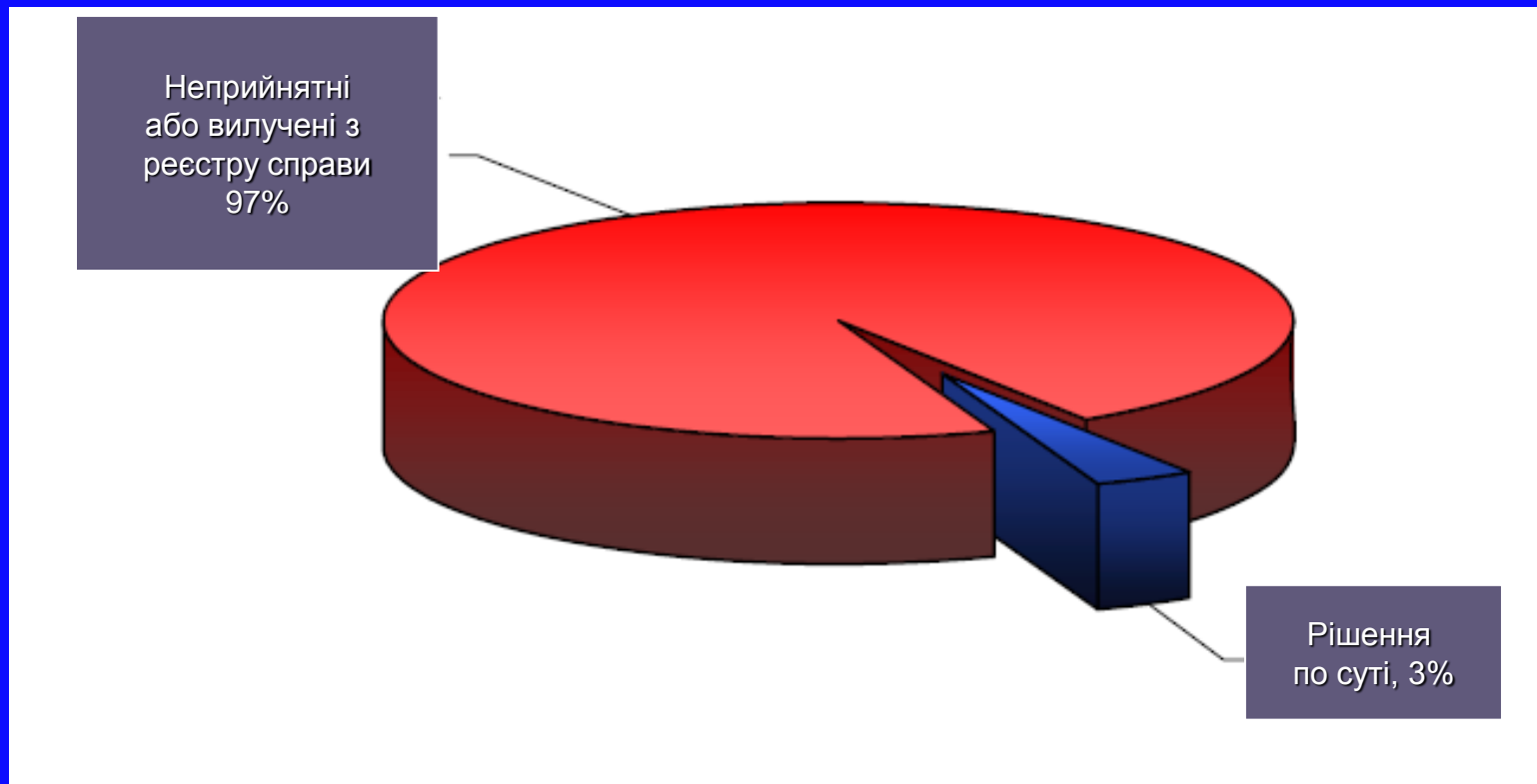
Види порушень по окремих статтях (1959-2014 рр.)

Види порушень з боку України (1999-2014 рр.): 1002 ріш.

Рішення Суду у справах проти України

Шлях заяви (провадження до Суду):

Національний рівень

Виникнення спору

Провадження в національних судах

Вичерпання внутрішніх засобів правового захисту

Рішення вищого національного суду

ВССУ, ВАСУ, ВГСУ

Провадження в Суді: основні етапи

- Подача заяви до Суду та її реєстрація;
- Подача клопотання про застосування Правила 39 (за необхідності);
- Призначення судді-доповідача та передача заяви до одноособового судді, в Комітет або в Палату;
- Розгляд прийнятності заяви;
- **Розгляд суті заяви** (або одночасно розгляд прийнятності та суті заяви). Письмове провадження:
  - а). повідомлення уряду-відповідача про заяву та надання останнім своїх зауважень,
  - б). пересилка Судом зауважень уряду заявникові для коментарів,
  - в). подача заявником заяви про надання правової допомоги (за необхідності),
  - г). подача заявником коментарів на зауваження уряду та вимог про справедливу сатисфакцію,
  - д). пересилка Судом зауважень та вимог заявника уряду для коментарів,
  - е). запит Судом додаткових коментарів від сторін (у разі потреби; рідко),
  - є). дружнє врегулювання справи та односторонні декларації уряду-відповідача;
- Публічне слухання (у разі потреби), ухвалення рішення та набуття ним чинності;
- Передача справи до Великої палати;
- Клопотання про тлумачення рішення, його перегляд або виправлення у ньому технічних помилок.

Подача заяви до Суду та її реєстрація

Заява надсилається до Суду **поштою** (якщо факсом, то потім має бути продубльована поштою, оскільки так вона не перерве 6-місясного строку) на офіційному формулярі, який можна знайти на сайті Суду. Запит до Суду про надання друкованого формуляру не перерве 6-місячний строк подачі заяви.

Зміст заяви (Правило 47): ім'я, дата народження, громадянство, стать, професія та адреса заявника; дата реєстрації, офіційний реєстраційний номер та адреса юридичної особи-заявника (з 01.01.2014); ім'я, професія та адреса представника, якщо є; держава-відповідач; стисле викладення фактів та стверджуваних порушень Конвенції з відповідною аргументацією; стисла інформація про дотримання заявником умов прийнятності; та предмет заяви. Якщо обсяг заяви перевищує 10 сторінок (без додатків), необхідно надати її стисле викладення.

До заяви повинні додаватися **копії** усіх рішень, зокрема судових, а також інших документів (наприклад, апеляційні та касаційні скарги), що згадуються у заяві. Заявник також повинен зазначити, чи подавав він подібну скаргу до іншої міжнародної установи.

Заявники, які не бажають, щоб їхню особу було розкрито, повинні зазначити про це в заяві та належним чином мотивувати. Суд *може* присвоїти заяві статус **анонімної** або ж самостійно прийняти рішення про надання такого статусу.

Дата подачі заяви: дата, зазначена на поштовому штемпелі в день, коли було відправлено повністю заповнений формуляр заяви.

Подача заяви до Суду та її реєстрація

Заява повинна бути підписана заявником або його представником (разом з довіреністю), якщо такий є.

Мова заяви – одна із офіційних мов держав-членів Ради Європи (укр., рос., англ., тощо).

Представництво заявника на стадії подачі скарги до Суду та до її повідомлення уряду не є обов'язковим (Правило 36). Однак якщо заявник представлений, представник повинен надати довіреність, підписану заявником (Правило 45);

Реєстрація: після отримання заяви Секретаріат ЄСПЛ відкриває справу та призначає їй номер, на який заявник повинен посилатися в подальшому. Заявник сповіщається про це листом.

Заявник повинен інформувати Суд про будь-яку зміну своєї адреси або обставин своєї справи .

Усі документи, що подаються до Суду сторонами (крім документів стосовно дружнього врегулювання справи), є, як правило, публічними (Правило 33).

У випадку терміновості Суд може проінформувати державу-відповідача про подачу заяви та коротке викладення її суті (Правило 40).

Найбільш поширені помилки при подачі заяви

(http://www.echr.coe.int/Documents/Applicant_common_mistakes_ENG.pdf)

- - невикористання нового формуляру заяви до Суду;
- - відсутність стислого викладення фактів справи;
- - відсутність підтверджуючих документів;
- - відсутність документів, що показують дотримання критеріїв прийнятності;
- - відсутність підпису на формулярі;
- - відсутність даних про представника юридичної особи;
- - незаповнення тверджень про порушення;
- - незаповнення секції щодо вичерпання засобів правового захисту;
- - невиділення держави-відповідача;
- - відсутність документів, що зазначено в формулярі;
- - подача заяви в останній момент 6-місячного строку;
- - повторна подача неповного формуляру заяви.

«Малиш та Іванін проти України»

(№№ 40139/14 та 41418/14, ухвала щодо прийнятності від 9 вересня 2014 року)

- Питання перебігу шестимісячного строку подачі індивідуальної заяви.
- У даній справі первісно подані заяви були неповними (заявники не надали копії своїх національних позовів, апеляційних та касаційних скарг), тому Суд проінформував заявників про недотримання Правила 47 і попередив їх, що перебіг шестимісячного строку подачі заяви до Суду буде перервано лише після подачі повного пакету документів до Суду. Згодом заявники подали повні пакети документів по своїх заявах, як того вимагав Суд, але вже поза межами шести місяців від дат остаточних рішень національних судів.
- Розглядаючи ці справи, Суд зазначив, що якщо раніше перше звернення до Суду, в якому навіть стисло було викладені факти та скарги, переривало перебіг шестимісячного строку звернення до Суду (за умови подачі в подальшому повної заяви), з 1 січня 2014 року умови подачі заяв є більш жорсткими. Зокрема, для переривання перебігу шестимісячного строку необхідно відразу подати заяву разом з усіма документами на її підтримку, а неповні заяви більше не беруться до уваги для цілей переривання перебігу шестимісячного строку. В даній справі, хоча перше звернення першого заявника було зроблене ще до набуття чинності нової редакції Правила 47, таке перше звернення не перервало перебігу шестимісячного строку, оскільки він не надав повну заяву у строки, встановлені йому Судом у відповідному листі-запиті. Щодо другого заявника Суд зазначив, що його твердження про те, що він мав труднощі в підготовці своєї заяви, були невизначеними та не підтриманими жодними доказами чи переконливими аргументами, тому Суд дійшов висновку, що другий заявник не надав належного пояснення його недотримання вимог нової редакції Правила 47. Відповідно, Суд відхилив заяви як такі, що були подані поза межами шестимісячного строку звернення до ЄСПЛ.

Правило 39

- 1. Палата чи, уразі потреби, голова секції або черговий суддя, призначений відповідно до пункту 4 цього правила, може - на прохання однієї зі сторін чи будь-якої особи, якої це стосується, або за власною ініціативою, - вказати сторонам на тимчасові заходи, які, на їхню думку, доцільно вжити в інтересах сторін чи в інтересах належного здійснення провадження у справі.
- 2. Якщо це буде визнано доцільним, негайне повідомлення про заходи, вжиті в кожному конкретному випадку, може бути зроблене Комітету міністрів.
- 3. Палата або, у відповідних випадках, голова секції чи черговий суддя, призначений відповідно до пункту 4 цього правила, може вимагати від сторін інформацію з будь-якого питання, пов'язаного із виконанням будь-якого призначеного тимчасового заходу.
- 4. Голова Суду може призначити заступників голів секцій в якості чергових суддів для вирішення клопотань про тимчасові заходи.

Застосування тимчасових заходів (Правило 39)

Палата, Голова Секції або його заступник може, за клопотанням будь-якої сторони у справі будь-якої іншої зацікавленої сторони або за своєю власною ініціативою, приписати сторонам будь-який тимчасовий захід, який, на їхню думку, повинен бути застосований в інтересах сторін або для належного здійснення правосуддя.

Клопотання про застосування Правила 39 повинне бути обґрунтованим. Зокрема, заявник повинен детально зазначити підстави, на яких засновані його побоювання, характер стверджуваних ризиків та положення Конвенції, які, на його думку, були порушені. Наприклад, у справах про екстрадицію чи депортацію заявник повинен зазначити очікувану дату такого заходу, свою адресу або місце його затримання.

Клопотання повинні супроводжуватися усіма необхідними документами (судовими рішеннями та іншими матеріалами, що підтримують твердження). Неповні клопотання, як правило, не розглядаються Судом.

Клопотання надсилаються факсом (номер зазначено на сайті Суду) або поштою. Суд не розглядає клопотання, надіслані імейлом. Клопотання повинне бути подане, за можливості, однією з офіційних мов держав-членів РЄ. На першій сторінці клопотання повинно бути написано виділеними буквами: «Правило 39 – Терміново», та зазначено контактну особу, дату і час депортації та місце призначення.

Застосування тимчасових заходів (Правило 39)

Клопотання повинні надаватись якомога швидко після ухвалення остаточного рішення національного суду або ж якомога раніше до прийняття такого рішення, якщо передбачається його негайне виконання (наприклад, депортація). Клопотання, подане за менш ніж 1 день до запланованої дати депортації, не буде розглянуте Судом.

У справах про депортацію заявники повинні використати усі національні засоби правового захисту, які можуть призупинити депортацію (наприклад, подати апеляцію проти рішення суду першої інстанції про депортацію). Якщо заявник не зробить цього, Суд не буде застосовувати Правило 39.

Якщо клопотання про застосування Правила 39 було відхилено, заявники повинні проінформувати Суд, чи бажають вони продовжувати підтримувати свою заяву в Суді. Якщо Правило 39 було застосовано, вони повинні регулярно та невідкладно інформувати Суд про будь-яке триваюче провадження на національному рівні. В іншому випадку Суд може вирішити вилучити справу з реєстру.

Тимчасові заходи є обов'язковими для виконання відповідною державою. Невиконання нею Правила 39 може привести Суд до висновку про порушення статті 34 Конвенції. Суд може у будь-який момент припинити застосування Правила 39.

Застосування тимчасових заходів (Правило 39)

Тимчасові заходи застосовуються лише у виняткових випадках, зокрема, лише якщо Суд вважає, що заявник наражається на ризик серйозної та непоправної шкоди, якщо такий захід не буде застосовано (від 70 до 90% клопотань відхиляються Судом).

У переважній більшості випадків тимчасові заходи стосуються призупинення екстрадиції або депортації, якщо у разі їх виконання існуватиме загроза життю заявника (стаття 2 Конвенції) або поганого поводження з ним (стаття 3 Конвенції). Рідше тимчасові заходи приписуються у справах стосовно умов утримання заявника під вартою, якщо він потребує спеціальної медичної допомоги для лікування (*“Тимошенко проти України”*). У дуже виняткових випадках тимчасові заходи можуть стосуватися права на справедливий суд по статті 6-1 Конвенції (наприклад, видворення заявника до країни, в якій на нього може чекати груба відмова у правосудді, *“Отман проти Сполученого Королівства»*) або права на повагу до приватного та сімейного життя за статтею 8 Конвенції (наприклад, заборона вивезення дитини заявниці до Ізраїлю, де проживав її батько, до вирішення справи Судом, *“Eskinazi ta Chelouche проти Туреччини”*).

Суд не призначає тимчасові заходи для: попередження неминучої шкоди або втрати власності, неминучого банкрутства або виконання військового обов'язку; отримання звільнення заявника з під варти, який скаржить в Суді на несправедливість кримінального провадження проти нього (*“Тимошенко проти України”*), тощо.

Протягом 2012-2014 рр. до Суду було подано **101** клопотання про застосування щодо України Правила 39, з яких **19** задоволено.

У 2014 проти України та Росії подано 110 клопотань, **усі вони були задоволені.**

Передача справи до судової формації. Призначення судді-доповідача

Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одноособового судді, Комітетів з 3 суддів, Палат з 7 суддів та Великої Палати із 17 суддів. Палати Суду створюють Комітети на встановлений строк.

Якщо надані заявником матеріали є самі по собі достатніми для того, щоб встановити, що заява є неприйнятною або повинна бути видалена зі списку справ Суду, заява передається одноособовому судді, який її розглядає.

Якщо є виправданим розгляд заяви Комітетом або Палатою, Голова Секції, до якої було передано справу, призначає суддю-доповідача, який вивчатиме заяву.

Розгляд справи одноособовим суддею (стадія прийнятності)

Одноособовий суддя може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ будь-яку заяву, подану до Суду, якщо таке рішення можна прийняти без подальшого вивчення справи, тобто, коли неприйнятність заяви є очевидною із самого початку. Таке рішення є остаточним та не підлягає оскарженню.

Заявник інформується про прийняте рішення у формі листа.

Одноособовий суддя не може розглядати справу проти держави-відповідача, щодо якої його було обрано.

Якщо одноособовий суддя не приймає рішення щодо неприйнятності заяви, він передає заяву на розгляд до Комітету або Палати для подальшого розгляду.

Розгляд справи у Комітеті

Комітет може шляхом одностайного голосування:

- оголосити заяву неприйнятною або вилучити її із реєстру справ Суду, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення справи;
- оголосити заяву прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання стосовно тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

Рішення Комітету є остаточними та не підлягають оскарженню.

Якщо суддя, обраний від держави, яка є стороною у справі, не є членом Комітету, Комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів Комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, в тому числі те, чи заперечувала ця сторона проти застосування процедури прийняття рішення щодо питання усталеної практики Суду.

Якщо Комітет не прийме ухвалу або рішення, заява передається на розгляд до Палати, яка розгляне її.

Розгляд справи у Палаті

Якщо одноособовий суддя або Комітет не винесли жодної ухвали щодо прийнятності, або якщо Комітет не постановив жодного рішення щодо порушення, Палата приймає рішення щодо прийнятності і суті заяви. Ухвалу щодо прийнятності вона може бути винесено окремо.

Палата може відразу ж оголосити заяву неприйнятною або вилучити її з реєстру справ Суду. Ухвала Палати може стосуватись всієї заяви або ж її частини.

Альтернативно, Палата або Голова Секції може вирішити:

- (а) зробити сторонам запит щодо надання додаткової інформації, документів або інших необхідних для справи матеріалів;
- (б) повідомити про заяву або її частину (“комунікувати” її) уряд держави-відповідача та запросити його надати зауваження по справі, а після їх отримання запросити заявника надати зауваження у відповідь;
- (с) запросити сторони надати подальші письмові зауваження.

Перед прийняттям ухвали щодо прийнятності Палата може вирішити - за клопотанням сторін або за власною ініціативою - провести слухання справи, якщо це необхідно.

Стадія типового письмового провадження

Повідомлення (“комунікація”) заяви уряду-відповідачу

Урядові пропонується надати зауваження щодо прийнятності та суті справи, а також пропозиції щодо дружнього врегулювання справи

Отримання зауважень уряду та їх пересилка заявникові

Заявникові пропонується надати коментарі на зауваження уряду, вимоги щодо справедливої сатисфакції та коментарі щодо дружнього врегулювання справи. На цьому етапі заявник також може подати клопотання про отримання правової допомоги Ради Європи.

Отримання від заявника коментарів та їх пересилка урядові

Урядові пропонується прокоментувати зауваження заявника та його вимоги щодо справедливої сатисфакції. Винятково, Суд (Палата) може запросити у сторін додаткові коментарі по справі.

Стадія письмового провадження

Після комунікації заяви урядові подальше спілкування Суду із сторонами по справі, а також усі подання сторін надаються англійською або французькою мовами, якщо Голова Палати не надасть сторонам дозвіл продовжувати використовувати офіційну мову держави-учасниці.

З моменту комунікації представництво заявника адвокатом або “будь-якою іншою особою, погодженою Головою Палати”, є обов’язковою, якщо Голова Палати не вирішить інакше. Адвокат, інша особа, що представляє заявника, або заявник, якщо йому надано дозвіл представляти самого себе, повинні мати достатнє розуміння однієї з офіційних мов Суду. Якщо така особа не має достатнього розуміння однієї з мов Суду, Голова Палати може надати їй дозвіл на використання однієї з офіційних мов держав-учасниць.

Усі письмові подання сторін повинні робитися протягом процесуальних строків, встановлених Головою Палати. Якщо такі подання були зроблені поза встановленими строками, вони не включаються до справи, якщо Голова Палати не вирішить інакше. Якщо сторона з тих чи інших підстав не встигає надати письмове подання до Суду протягом встановленого ним строку, вона повинна якомога раніше до закінчення такого строку подати до Суду клопотання про його продовження. Датою відправлення подання є офіційна дата його відправлення (поштовий штампель); якщо такого немає, то датою подання вважається дата отримання Судом подання.

Після комунікації заяви держава, громадянином якої є заявник (якщо це не держава-відповідач), будь-яка інша держава-член Ради Європи, Комісар Ради Європи з прав людини та будь-яка інша зацікавлена фізична або юридична особа можуть взяти участь у справі в якості **третьої сторони** та надати письмові зауваження та/або взяти участь у слуханні справи.

Допомога Ради Європи на юридичне представництво

За клопотанням заявника або за своєю власною ініціативою Голова Палати може надати правову допомогу заявнику у зв'язку з юридичним представленням його справи з моменту отримання ним зауважень уряду-відповідача щодо прийнятності справи.

Правова допомога присуджується лише коли Голова Палати переконується, що це є необхідним для належного здійснення провадження, а заявник не має достатніх засобів, щоб самостійно оплатити своє юридичне представництво у Суді.

Для визначення фінансових спроможностей заявника він повинен заповнити відповідну декларацію, в якій необхідно зазначити свої доходи та фінансові зобов'язання. Декларація повинна бути засвідчена відповідним національним органом влади.

Після отримання цієї інформації Голова Палати вирішує питання щодо того, чи присуджувати правову допомогу, про що Секретар Секції інформує сторін.

Правова допомога покриває не лише винагороду представника, а й інші витрати, які він мав у зв'язку з представництвом заявника у Суді. Однак вона не може повністю покрити усі витрати заявника на юридичне представництво (850 €).

Дружнє врегулювання та односторонні декларації

Після оголошення заяви прийнятною Секретар відповідної секції контактує сторони з метою забезпечення дружнього врегулювання справи. Суд вживає будь-яких необхідних заходів з метою сприяння дружньому врегулюванню. Переговори з дружнього врегулювання є конфіденційними та без шкоди до аргументів сторін в основному провадженні. Якщо сторони досягли дружнього врегулювання, він, після того як переконається, що врегулювання було досягнуто на основі поваги до прав людини, вилучає справу з реєстру своїх справ, прийнявши відповідну ухвалу.

Якщо заявник не погодився на дружнє врегулювання справи, держава-відповідач може подати до Суду клопотання про вилучення заяви з реєстру справ Суду. Таке клопотання повинне супроводжуватися декларацією, в якій чітко визнається (1) факт порушення Конвенції у справі заявника та (2) міститься зобов'язання щодо надання йому належного відшкодування та, за необхідності, вжиття належних заходів із виправлення ситуації заявника. Якщо виключні випадки це виправдовують, одностороння декларація може бути подана до Суду і в разі відсутності попередніх спроб досягти мирного врегулювання справи із заявником. Якщо Суд переконаний, що декларація є достатньою основою для висновку про те, що повага до прав людини не вимагає від неї продовжувати розгляд заяви, він може повністю або частково вилучити заяву з реєстру своїх справ, навіть якщо заявник не погоджується з цим (Правило 62A²).

Розгляд Палатою справи по суті

Палата може або на прохання сторін, або за своєю власною ініціативою, об'єднати дві або більше справи (Правило 42).

Під час сповіщення уряду-відповідача про заяву Палата може вирішити розглянути прийнятність та суть справи одночасно. Також сторони запрошуються висловити свою позицію щодо дружнього врегулювання справи. Якщо дружнього врегулювання або іншого рішення не було досягнуто, і якщо Палата переконана, у світлі подань сторін, що заява є прийнятною та готовою для прийняття рішення по суті, вона невідкладно постановляє рішення, включаючи і своє рішення щодо питань прийнятності (якщо вона раніше вже не розглянула в окремій ухвалі останні питання).

За власною ініціативою або за клопотанням сторін Палата може вирішити провести слухання по суті справи, якщо вона вважає це необхідним. Слухання, як правило, є публічними, за деякими виключеннями (Правило 63¹).

Рідко Палата може заслухати свідків, експертів або будь-яку іншу особу, чії свідчення можуть допомогти їй у виконанні своїх функцій, зробити запит до певної особи або установи щодо надання письмового експертного висновку або ж відрядити делегацію (членів Палати або інших членів Суду) для проведення розслідування на місці.

Справедлива сатисфакція

Заявник, який бажає отримати присудження компенсації (“справедливої сатисфакції”) згідно зі статтею 41 Конвенції в разі визнання Судом порушення щодо нього Конвенції, він **повинен** зробити відповідне подання **під час** подачі своїх коментарів у відповідь на зауваження уряду. Заявник повинен детально описати свої вимоги, а також надати відповідні супроводжуючі документи та докази. У разі невчасного подання вимог про справедливу сатисфакцію Суд може повністю або частково відхилити такі вимоги. Вимоги заявника пересилаються уряду-відповідачу для коментарів (Правило 60³).

Якщо Палата або Комітет встановлюють порушення Конвенції або Протоколів до неї, вони, як правило, у тому самому рішенні вирішують питання про справедливу сатисфакцію, якщо було подано відповідну вимогу і якщо питання готове для вирішення. Якщо питання не готове для вирішення, Палата або Комітет відкладають це питання та встановлюють подальшу процедуру для його вирішення (Правило 75²).

Винесення рішення, набуття ним чинності, тлумачення, перегляд та виправлення

Рішення приймається англійською або французькою мовами, або ж обома цими мовами (Правило 76¹). “Винесенням” рішення Комітету або Палати, як правило, є його пересилка сторонам по справі, при цьому рішення Палати *може* бути винесено і у відкритому слуханні (Правило 77²).

Набуття рішенням чинності. Рішення Комітету та ВП є остаточними. Рішення Палати стає остаточним: якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд ВП; або через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд ВП не було заявлено; або якщо колегія ВП відхиляє клопотання про передання справи на її розгляд.

Тлумачення рішення. Сторона може подати клопотання про тлумачення рішення протягом одного року з моменту його винесення. Якщо Палата вважає таке клопотання невмотивованим, вона його відхиляє. В іншому випадку сторони запрошуються для подачі письмових коментарів протягом встановленого Судом строку. Після цього Палата приймає відповідне рішення (Правило 79).

Перегляд рішення. У разі виявлення факту, який за своїм характером може мати вирішальне значення і який не був відомим Суду під час винесення ним рішення, і не був розумним чином відомим стороні, така сторона може клопотати перед Судом про перегляд рішення протягом шести місяців з моменту її обізнаності про такий факт. Якщо немає достатніх підстав, які б обґрунтовували дане клопотання, Палата може відхилити його. В іншому випадку сторони запрошуються подати письмові зауваження протягом встановленого Палатою строку, а остання в результаті приймає відповідне рішення.

Виправлення помилок. За клопотанням сторін, поданим протягом одного місяця після винесення рішення, або за власною ініціативою Суд може виправити технічні помилки, розрахункові помилки та опечатки (Правило 81).

Вилучення заяви з реєстру заяв Суду та її відновлення

Заява може бути вилучена з реєстру справ Суду на будь-якій стадії її розгляду - як на стадії прийнятності, так і після її комунікації. Вилучення заяви з реєстру можливе у таких випадках:

- заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або
- спір уже вирішено; або
- якщо на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим (наприклад, якщо сторони досягли дружнього врегулювання справи або на підставі односторонньої декларації уряду-відповідача).

Однак Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї.

Суд може відновити у списку своїх справ заяву, яку він раніше вилучив з реєстру, якщо він вважає, що це виправдовують виняткові обставини справи (правило 43).

Розгляд справи у Великій палаті

Три можливості розгляду справи у Великій палаті:

1. Якщо справа, що знаходиться на розгляді Палати, порушує серйозне питання тлумачення Конвенції та Протоколів до неї., Палата може поступитися своєю юрисдикцією на користь ВП, якщо жодна зі сторін про це не подала протягом одного місяця з дати сповіщення її Судом про таке рішення мотивованого заперечення щодо такої передачі;
2. Якщо вирішення питання, що знаходиться на розгляді Палати, може призвести до результату, несумісного з судовою практикою Суду, Палата повинна поступитися юрисдикцією на користь ВП, якщо жодна зі сторін про це не подала протягом одного місяця з дати сповіщення її Судом про таке рішення мотивованого заперечення щодо такої передачі (Правило 72²).
3. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з мотивованим клопотанням про передачу справи на розгляд ВП. Колегія у складі п'яти суддів ВП приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення. Якщо колегія приймає клопотання, ВП вирішує справу шляхом постановлення рішення (Правило 73).

У ВП застосовується та сама процедура, що й у Палаті.

Строки та пріоритетність розгляду справ у Суді

Суд прагне розглянути справу після подачі заяви у середньому протягом трьох років, але цей строк може бути як меншим, так і набагато більшим.

У 2009 р. Суд ухвалив політику пріоритетності розгляду справ (до цього справи розглядалися в хронологічному порядку – від найбільш старих). При визначенні порядку, в якому Суд розглядатиме справи, він повинен приймати до уваги серйозність та терміновість питань, які ставляться у справі (Палата або її Голова можуть відійти від цього правила стосовно будь-якої конкретної заяви).

7 категорій справ: 1 – термінові заяви (ризик життю або здоров'ю заявника, застосування Правила 39); 2 – справи, які стосуються структурних проблем (пілотні справи) або які порушують питання загального інтересу; 3 – справи, які стосуються загрози фізичній цілісності або гідності особи (статті 2, 3, 4 та 5 § 1); 4 – заяви, основані на інших статтях; 5 – заяви, що повторюються, “клоніві” справи; 6 – заяви, в яких є проблема прийнятності; 7 – явно неприйнятні заяви.

Можливості Суду

Рішення Суду, в якому визнається порушення Конвенції чи Протоколів до неї:

а). присуджує заявникові справедливу сатисфакцію (якщо ним подавалася вимога), а саме:

- компенсацію за моральну шкоду (психологічні та фізичні страждання), спричинену порушенням . У деяких випадках констатація Судом порушення є достатньою компенсацією за таку шкоду. Між встановленим порушенням та заявленою шкодою повинен існувати причинно-наслідковий зв'язок. Прості спекуляції щодо того, що могло б бути, якби не порушення, недостатні. Мета сатисфакції – надати заявнику компенсацію за порушення, а не покарати державу-відповідача;

- компенсацію за матеріальну шкоду, спричинену порушенням. Включає в себе компенсацію за фактично спричинені матеріальні збитки , так і за збитки або зменшені доходи, очікувані у майбутньому. Заявник повинен належним чином довести таку шкоду та підтвердити її супроводжуючими документами;

- компенсацію за судові та інші витрати заявника (або його представника) на національному рівні (судові витрати) або під час провадження у Суді (витрати на листування із Судом, фотокопіювання, роздруківку чи переклад документів для подачі в Суд та юридичні послуги, подорож до Страсбургу на слухання справи та проживання), які він поніс, намагаючись попередити порушення Конвенції або отримати відшкодування за таке порушення. Щоб отримати присудження, треба довести, що судові та інші витрати були понесені фактично, їх не можна було уникнути, та є розумними за розміром. Вони повинні бути підтверджені відповідними документами. Витрати на юридичне представництво можуть бути присуджені безпосередньо на рахунок представника заявника.

Можливості Суду

Справедлива сатисфакція, а також будь-який податок, що може бути нарахований на неї заявнику, повинна бути виплачена державою-відповідачем протягом трьох місяців з моменту набуття рішенням статусу остаточного. Зі спливом трьох місяців і до остаточного розрахунку на присуджені суми нараховується простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки ЄЦБ, чинної у відповідний період невиклати цих платежів, плюс три відсоткові пункти. Суми присуджуються в євро, але виплачуються валютою держави-відповідача по курсу, що діє на момент здійснення виплати.

б). за необхідності, зобов'язує державу-відповідача прийняти, «індивідуальні» заходи (виконати остаточне рішення суду, прийняте на користь заявника; переглянути справу заявника на національному рівні, тощо). Сам Суд не переглядає національні рішення, вину заявників за національним кримінальним законодавством, тощо.

в). за необхідності, зобов'язує державу-відповідача прийняти «загальні заходи» (внести зміни до законодавства, змінити судову практику, провести адміністративну реформу, тощо). Такі заходи приймаються, коли Суд констатує, що та чи інша проблема в державі-відповідачі є системною, а не поодиноким випадком;

Звернення до Суду може (після комунікації справи) призвести до спонукання держави вирішити спір шляхом дружнього врегулювання на взаємно прийнятних умовах.

Виконання рішень ЄСПЛ:

- **Стаття 46 ЄКПЛ:**

- 1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.
- 2. Остаточне рішення Суду передається КМ, який здійснює нагляд за його виконанням.
- 3. Якщо КМ вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.
- 4. Якщо КМ вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цієї Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.
- 5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу КМ з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу КМ, який приймає рішення про закриття розгляду справи.
- **Пілотні та квазі-пілотні рішення** (Ю.М. Іванов проти України, Каверзін проти України, Олександр Волков проти України, Харченко проти України, Балицький проти України, Веренцов проти України)
- **Перегляд рішень нац. судами** відповідно до рішень ЄСПЛ (Бочан проти України (№2), 05.02.2015; Яременко проти України (№2), 30.04.2015).

